

Ο ΠΕΡΙΒΟΛΑΡΗΣ ΚΑΙ Ο ΔΙΑΒΑΤΗΣ

Πρόταση για μία διαλεκτική προσέγγιση της αρχαίας τεχνολογίας

Η τεχνολογία μας αποκαλύπτει τη δυναμική σχέση του ανθρώπου προς τη φύση, την άμεση διαδικασία παραγωγής της ζωής του. Και μέσα στη διαδικασία αυτή βρίσκεται η διαδικασία παραγωγής της κοινωνικής του ζωής και των θεωρητικών του αντιλήψεων που πηγάζουν από τις σχέσεις αυτές. Κ. Μαρξ, Το Κεφάλαιο Ι.

1. Προλεγόμενα. Σ' ένα μικρό του άρθρο ο C. Renfrew¹ προσπαθεί να τυπολογήσει τις θεωρητικές θέσεις που διαμορφώνονται 20 χρόνια μετά την επίσημη γέννηση της νέας αρχαιολογίας και καταλήγει στο συμπέρασμα πως τις θέσεις αυτές θα μπορούσαμε να τις κατατάξουμε σε τρεις κατηγορίες. Η πρώτη χαρακτηρίζεται από τις αντιδράσεις προς τις φεμινιστικές μεθοδολογίες του λογικού θετικισμού που εισάγονται στην περιοχή της αρχαιολογίας² μέσω των προτάσεων του Hempel³. Η θέση αυτή φαίνεται να αντιμετωπίζει με δυσπιστία τις υποκειμενικές δυνατότητες της αρχαιολογικής έρευνας για λογική ανάλυση και εμπειρική θεμελίωση της γνωσιολογικής έγκυρότητας των προτάσεών της, και ζητάει την απομάκρυνση από τό χώρο της θεωρίας. Θά έλεγα πως είναι μία θέση αυτή που προσπαθεί να ανατρέψει την πιο χαρακτηριστικά θετικιστική πρόταση στην περιοχή της αρχαιολογίας, όπως έχει διατυπωθεί από τον πιο σημαντικό εκπρόσωπό της L. Binford «...πώς θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε τον εμπειρικό κόσμο των αρχαιολογικών φαινομένων για να έρεθίσουμε τις ιδέες μας για την αρχαιότητα και την ίδια στιγμή να χρησιμοποιήσουμε τις εμπειρίες μας, για να αξιοποιήσουμε τα συμπεράσματά μας; Πώς μπορούμε να προχωρήσουμε έτσι που να πιστέψουμε πως οι ιδέες μας για τον αρχαίο κόσμο είναι πληροφορικές για ένα πραγματικό αρχαίο κόσμο;»

Γιώργος Χ. Χουρμουζιάδης

Καθηγητής Προϊστορικής Αρχαιολογίας Α.Π.Θ.

Αντιμετωπίζουμε την πίεση της ίδιας της επιστήμης — πώς να κρατήσουμε το πόδι μας στον δρόμο της θεωρίας...»⁷ Η δεύτερη θέση πάντα κατά τις εκτιμήσεις του C. Renfrew, εκδηλώνεται με τη σκληρή κριτική της Βετικιστικής προέγγυσης του K. Popper και την πρόταση για αναζήτηση μίας νέας επιστημολογικής βάσης. Η θέση αυτή δέ ζητάει την απομάκρυνση της θεωρίας από την περιοχή της αρχαιολογικής επιστημολογίας. Όσοσο για την τυπολόγηση και την ιστορική εκτίμηση αυτής της θέσης ο C. Renfrew έπρεπε να τυπολογήσει και να περιγράψει κριτικά, για να δικαιώσει οποιαδήποτε τοποθέτηση απέναντι στο θεωρητικό πρόβλημα της αρχαιολογίας, τις προτάσεις που διατυπώνουν οι K. Hempel και K. Popper στην περιοχή της επιστημολογίας. Με τον τρόπο αυτό θα φαινόταν πώς ο K. Popper απομακρύνεται από το λογικό Βετικισμό με τις θεωρίες του για την επιστημονική πρόοδο⁸ και γίνεται πιο ενδιαφέρον ως πηγή επιστημολογικών προτάσεων, ιδιαίτερα για τη συμμετοχή σε όσα προτείνει ο L. Binford με τη «middle range theory».⁹ Η τρίτη κατηγορία των θεωρητικών προτάσεων αναγνωρίζει τις δυσκολίες που προκύπτουν από τη μηχανιστική - βετικιστική προέγγυση, αλλά δε ζητάει την απόσταση που προτείνουν οι πρώτοι και δεύτερη θέση. Πιστεύει ότι θα βάλω. Με άλλα λόγια προτείνει την παροχή στον χώρο της θεωρίας και παραδοχεται πως η θεωρητική ένγερση είναι άνοσηφική για τη σύγχρονη αρχαιολογία και πια η κατασκευή μίας θεωρίας είναι ένας από τους πιο κατεπείγους σκοπούς της. Σ' αυτό το σημείο βέβαια αναγνωρίζει κανείς την επίδραση του K. Popper στις επιστημολογικές θεμελιώσεις των απόψεων αυτών, οι οποίοι πιο πολύ την επίδραση του συνεχιστή των πομπωτικών προτάσεων του J. Lacatos που με τη θεωρία του των επιστημονικών προγραμμάτων προωθεί τις θέσεις του K. Popper.

Φαίνεται όμως πως ο Renfrew, τυπολογώντας τις προτάσεις αυτές της Νέας Αρχαιολογίας, με τρόπο που δημοσιεύει την ένγερση ότι προχωρεί σε μία οριστική περιγραφή των προβλημάτων που αντιμετωπίζει την εποχή αυτή η επιστημολογία της αρχαιολογίας, δεν παίρνει στα σοβαρά υπόψη του την παράγραφο ενός άρθρου που δημοσιεύεται στην ίδια συλλογή και που είναι γραμμένο από τον M.J. Rowlands. Γράφει ο R. πως η θέση που καθένω μας για τις θεωρητικές συζητήσεις στην περιοχή της αρχαιολογικής επιστημολογίας εξαρτάται από την προσωπική του άποψη για το νόημα και τη σημασία της επιστήμης. Πιστεύω πως ο Rowlands τοποθετεί, χωρίς να το διατυπώνει αυτό καθαρά, τη συζήτηση πάντα στο επίπεδο της βασικής αντίθεσης που αναπτύχθηκε στην περιοχή της βετικιστικής αρχαιολογίας. Ενώ στην αντίθεση εκείνη που δεν περιορίζεται να παρακολουθεί μόνο την εσωτερική εξέλιξη της επιστημολογίας, όπως αναπτύσσεται αυτή με τις ανάλογες προτάσεις, που σχεδόν κάθε δεκαετία διατυπώνουν και φέρνουν στο επίκεντρο του βετικιστικού forum οι κύριοι εκπρόσωποι του, (Hempel, Oppenheim, Popper, Lacatos, Fayerabend), αλλά να παραδίδονται με όλο και πιο νέες θεωρητικές προτάσεις και μεθολογικές κατασκευές την άρνηση της προς το αντίπαλο θεωρητικό - μεθολογικό σχήμα: το Μαρξισμό. Δηλαδή τη μαρξιστική γνωσηθεωρία. Και λέω πως αυτή η άρνηση «παράδωλώς», γιατί πιστεύω πως οι θεωρητικοί αρχαιολόγοι, οποδοί και δόξαλοι του αμερικανικού και του αγγλοσαξωνικού Βετικισμού, λογικού και μη δεν εκδηλώθηκαν ποτέ με μία ανοιχτή κριτική προς το μοντέλο της κλασικής μαρξικής επιστημολογίας, αλλά με μία σειρά έμμεσων παρεμβάσεων στις θεωρητικές προεγγυσεις του G. Child, οι οποίοι και με νεομαρξιστικές αναθεωρήσεις

των αναλύσεων του Marx για τις προκαπιταλιστικές «νομίες». Ιδιαίτερα γίνεται πολύς λόγος για τη νομιμότητα που θα μπορούσε να έχει η έρμηνευτική χρήση των έννοιων «τάξη», «εκμετάλλευση», «τρόπος παραγωγής» στην προκαπιταλιστική κοινωνία. ενώ αυτές οι έννοιες έχουν διατυπωθεί για να αναλύσουν κοινωνικοοικονομικά φαινόμενα της καπιταλιστικής κοινωνίας¹⁰. Παρόμοιες κριτικές παρεμβάσεις διαπιστώνει κανείς σε όλη την έκταση συρραφής της αρχαιολογικής με την ανθρωπολογική επιστημολογία και ιδιαίτερα στο σημείο όπου εκδηλώνονται οι νεομαρξιστικές προτάσεις για την περιγραφή του κοινωνικού σχηματισμού. Η άλτουσεριανή πρόταση για τη «σχετική αυτονομία» των επιπέδων κάθε τρόπου παραγωγής¹⁰ και η προσπάθεια του M. Goddelier, για να βρεθεί μία άλλη θεωρητική λύση ενός θεωρητικού συγκρητισμού, που δεν έπαψε ποτέ να αναζητάει τη δοκιμασία της επαλήθευσης, τον εξελασμό της διάψευσης, είναι οι προτάσεις που συζητούνται πιο πολύ. Γιατί αυτές είναι που μεταφέρουν, ανάλογα με την περίπτωση, συνταριασμούς, σε απροσδόκητη της μαεστρία κατασκευές το Μαρξισμό και το Στρουκουταλισμό. Έτσι με εύκολο τρόπο προεγγύζουν το πολιτιστικό φαινόμενο και υποκειμενικά και αντικειμενικά μέσα δηλαδή από την ιστορική διαδικασία και μέσα από την άβυσθο του μελετήτη. Θά έλεγα τέλος ότι καταφέρνουν με τον τρόπο αυτό να συνδυάζουν αναγγώνσεις «emic» και «etic»¹¹. Συνδυάζουν ακόμα τη χρήση ενός «γνωστικού» (cognized) και ενός «λειτουργικού» (operational) μοντέλου¹². Νομίζω λοιπόν πως μία σειρά από τέτοιες προεγγυσεις που σάν αποτέλεσμα έχουν το συσχετισμό της αρχαιολογικής λογικής από τη μία μερία με τις θεωρίες του Βετικισμού και από την άλλη με τις θεωρίες, η καλύτερα να πώ τις μεταπολεμικές αναθεωρήσεις των επιστημονικών αναλύσεων του Μάρξ, μεταφέρουν το πεδίο της συζήτησης σε μία αποκλειστικά φιλοσοφική βάση. Και θα μπορούσε να έχει κανείς την εντύπωση πως η συζήτηση οδηγεί, φαίνεται τουλάχιστον να οδηγεί, σε ένα θεωρητικό αδιέξοδο. Από τη μία άκρη το δρόμο τον κλείνει η γοητεία της ποππειανής άνησυχίας για αναζήτηση όλο και πιο νέων θεωρητικών σχημάτων που δίνουν την ένγερση ότι κατασκευάζονται μόνο και μόνο, για να ανταρπουν, γιατί δεν αντίθετα στον έλεγχο της έμπερικής διαδικασίας. Από την ίδια πάλι άκρη κλείνουν τον δρόμο οι θεωρίες για μία συνεχή επανάσταση που προω-

θούν την επιστήμη στην απροσδιόριστη αλήθεια της γνώσης, της πραγματικής γνώσης, μέσα από τη θεωρητική και την έμπερική πρόοδο. Μέσα δηλαδή από ένα σωστά διατυπωμένο θεωρητικό «πρόγραμμα» και μία σωστά οργανωμένη μεθολογία¹³. Από την άλλη πλευρά το δρόμο τον κλείνει η αναθεωρητική τήξη των κοινωνικών επιπέδων μέσα σε μία μη ιεραρχική ταξινόμηση από τη νεομαρξιστική πρόταση, ακόμα η άρνηση για κάθε διάκριση ανάμεσα στην κοινωνική δυναμική και την ήλική φόρμα και τέλος η θέση που καταλόγίζει σφάλμα και «έλλειψη δυνατότητας» στη νέα αρχαιολογία να ασχοληθεί «με τις δομικές και τις συμβολικές απόψεις του πολιτισμού...»¹⁴. Το αδιέξοδο λοιπόν είναι δεδομένο και εκδηλώνεται όχι μόνο με την έλλειψη κατανόησης αλλά και με την έλλειψη δυνατότητας να αποδεχτεί η σύγχρονη αρχαιολογία πως η σύγκρουση που εκδηλώνεται ανάμεσα σε διάφορες θεωρητικές προτάσεις, ακόμα και ανάμεσα και σε όσα έρμηνευτικά σχήματα αντιμετωπίζονται ως έρμηνευτικά προγράμματα που σκοπό έχουν να απαλλάξουν την αρχαιολογική επιστημονική κοινότητα από τις αδυναμίες ενός ξεπερασμένου «παραδείγματος», είναι στην ουσία της σύγκρουσης που θεμελιώνεται σε δύο διαφορετικές λογικές: τη μία τη συστατούσι οι διαλεκτικές - υλιστικές προτάσεις, όπως έχουν διατυπωθεί από τους Marx - Engels. Είναι προτάσεις που ισοδυναμούν με γενικές νομοθετικές κατασκευές που σάν είναι δυνατό να μεταφερθούν στο θεωρητικό πεδίο από μία περίοδο σε μία άλλη αρκεί να αναφέρονται σε έναν συγκεκριμένο τρόπο παραγωγής και να προωθούν αναλύσεις που φέρνουν σε άμεση συζήτηση τη δεδομένη ιεραρχική σχέση οικονομικής βάσης και οικοδομημάτων. Την άλλη λογική τη συστατούσι δύο υπόκατασκευές που εσωτερικά συνδέονται και συγκροτούνται μαζί επιτρέποντας έτσι την εκδήλωση έντονων επιστημολογικών κυματισμών στην εμφάνειά. Ο κυματισμός αυτός μπορεί να έχει τη μορφή μίας κρίσης (Kuhn, 1981) που οδηγεί σε μία επιστημονική επανάσταση και επομένως αυτή συνταξη και κυκλοφορία στην αγορά της επιστημονικής κοινότητας ενός νέου επιστημονικού παραδείγματος. Μπορεί όμως να έχει σαν αποτέλεσμα την εισαγωγή στην ίδια αυτή αγορά μίας σειράς «έθνικών» παραδειγμάτων. Πιστεύω πως τά χαρακτηριστικά της πρώτης

περίπτωσης τα αναγνωρίζουμε στις αρχές του 1960 με την εικονοκλαστική εισβολή της μπιφροδιανής λογικής στα τελεματικά έφραυμάματα του περιγραφικού συγκριτισμού και της νεοεξελεκτικιστικής προπαγάνδας. Τα χαρακτηριστικά της δεύτερης έκδηλωςγοντα σταδιακά μέσα στην εικοσαετία 1960-1980, έτσι που να έχουμε τη δυνατότητα να διακρίνουμε την αμερικανική υλιστική πρόταση και την αγγλική, όπως σημειώνει ο M. Leone στο άρθρο που ανάφερα πιο πάνω. Έγώ θα πρότεινα να διακρίνουμε και μία γαλλική πρόταση. Γιατί αν μέσα στη θεωρητική περιπέτεια της εικοσαετίας '60-'80 καταγράφεται η άγνωστη πορεία από τον Binford στο Marx (M. Leone 1982) εγώ θα πρόθετα πώς η ίδια αυτή πορεία από ένα σημείο και πέρα διχάζεται στο όνομα μιάς ιδεολογικής επίλογης που αναγκατικά οδηγεί με το ένα της σκέλος στα βρετανικά νησιά όπου πάντα είναι παρούσα ή κληρονομιά του J.C. Childe, και με το άλλο στη Γαλλία, όπου η φιλοσοφική δουλειά του L. Althusser και της νεομαρξιστικής ανθρωπολογίας, φαίνεται πώς ανάγκασαν τον J.C. Gardin να προσθέσει στα «συνθήματα» του εσώφυλλου μιάς πρόσφατης μελέτης τ^ο παρακάτω τσίτατο του Fayereabend, μελετητή της άσυμμετρίας: ένας αναρχικός είναι όπως ένας μυστικός πράκτορας, που παίζει το παιχνίδι της λογικής με σκοπό να ύποσκαψει την αύθεντία της λογικής.

Πιστεύω λοιπόν πώς ένα άρθρο γιά την τεχνολογία πρέπει να διαλέξει από την αρχή ένα συγκεκριμένο πλαίσιο αναφοράς. Έτσι πού οποιαδήποτε ανάλυση να αντίστοιχεί σε μιά δεδομένη ιστορική φάση της κοσμοθεωρίας. Νά δηλώνει ακόμα, έστω και έμμεσα δηλαδή την προέλευση της επιχειρηματολογίας και την προοπτική της ιδεολογικής της άξιοποίησης. Ένα τέτοιο πλαίσιο αναφοράς γιά μένα όρίζεται από δυό άξονες X και Y. Οι άξονες αυτοί σχηματίζουν μία νοητή γραφική παράσταση στατιστικού χαρακτήρα. Από την παράσταση αυτή άξιολογούμε μόνο το δεξιά και πάνω τεταρτημόριο, δηλαδή τις θετικές τιμές. Πάνω στο νοητό άξονα X καταγράφεται το αρχαιολογικό υλικό. Στον άξονα Y καταγράφονται οι θεωρητικές προτάσεις. Άνάλογα με την ανάπτυξη του υλικού, την τεχνολογική του δηλαδή διαφοροποίηση μέσα στο χρόνο, ο άξονας X λειτουργεί ως χρονόáξονας. Ο άξονας Y λειτουργεί

ώς δείκτης ενός συγκεκριμένου παραδείγματος, το θεωρητικό περιεχόμενο του οποίου συνιστούν και προβάλλουν ως επιστημονικό πρόγραμμα οι βασικές αναλύσεις των Μάρξ-Ενγκελς γιά τις προκαπιταλιστικές κοινωνίες. Μέ τον τρόπο αυτό το ά σημεία ισοτιμίας του γραφήματος πού προκύπτουν πάνω στους άξονες X και Y αποδειχίνουν τη δυνατότητα προσέγγισης της προκαπιταλιστικής τεχνολογίας μέσα από τη θεωρία της μαρξικής επιστημολογίας και της εφαρμογής της στην ανάλυση, την έρμηνεία και κατανόηση των σταδίων εξέλιξης της προκαπιταλιστικής κοινωνίας, με άλλα λόγια της εξέλιξης της ανθρώπινης πράξης, όπως αυτή αναπτύσσεται και ιστορικοποιείται μέσα σε μιά σειρά ιστορικά προσδιορισμένων πραγματοποιήσεων π.χ. της τροφοσυλλογής, της γεωργίας, της κτηνοτροφίας, της εργαλειοκατασκευής, της οικοτασκευής, της κεραμικής, της πλαστικής κλπ. κλπ.

2. **Όρισμός.** Προπαθώντας να δώσω έναν όρισμό της τεχνολογίας κατάλαβα τόν κίνδυνο πού έκλεινε η προσπάθεια αυτή. Κινδύνευα δηλαδή να διατυπώσω έναν όρισμό γιά την τεχνολογία πού θα έδειχνε ότι καταργεί τη συγχρονη, την έξαρτηρη δηλαδή οποιασδήποτε περιγραφής συγκεκριμένων αντικειμένων και τών αντίστοιχων λειτουργιών τους από μιά συγκεκριμένη ιστορική περίοδο. Ύπήρχε ακόμα ο κίνδυνος να προβάλλει ένας τέτοιος όρισμός ένα τρόπο χρήσης και κατανόησης του όρου τεχνολογία ως αφαίρεσης ή ως μετωνυμίας μιάς διαδικασίας κατασκευαστικής πού κινείται φαντασματικά έξω από την ιστορία. Πρέπει, θέλω να πώ, ο όρισμός της τεχνολογίας να αποτελεί σημαντική εικονογράφηση μιάς συγκεκριμένης δραστηριότητας πού αναπτύσσεται ως κατασκευαστική πραγματοποίηση μέσα σε συμπαράγοντες ή δεδομένες κοινωνικές σχέσεις. Πρέπει ακόμα να χρησιμοποιεί και να κατανοεί ο όρισμός της τεχνολογίας μιά σειρά εννοιών πού την αποικωδικοποίησή τους θα αναλαμβάνει ο συσχετισμός τους με τόν «οικείο» τρόπο παραγωγής.

Άς πούμε λοιπόν πώς τεχνολογία είναι το σύνολο τών υλικών και πνευματικών μέσων, με τη βοήθεια τών οποίων ο άνθρωπος προωθεί άποτελεσματικά τή διαδικασία της παραγωγής.

3. **Ανάλυση α.** Άν δέν ύποπτευόμυνα τίς λανθάνουσες φωνεοναλι-

στικές παραπομπές πού επιβάλλει, θα έπικαλούμουν τόν όρισμό του L. White πού θεωρεί τόν πολιτισμό¹⁶ ως το σύνολο τών εξωσωματικών μέσων, με τη βοήθεια τών οποίων ο άνθρωπος οργανισμός προσαρμόζεται ή άν θέλετε εκμεταλλεύεται μέσω της προσαρμογής τού περιβάλλον, δηλαδή τή φύση. Καί με τή νοηρή αυτή επίκληση θα έξίσωνα την τεχνολογία με τόν πολιτισμό και έτσι θα τελείωνα και με τόν άρθρο αυτό πού με αναγκάζει να ταλαιπωρηθώ με ένα τόσο σημαντικό και δύσκολο έρμηνευτικά φαινόμενο πού είναι ή τεχνολογία. Δέν προχωρώ όμως στην επίκληση αυτή, έτσι προχωρώ στην ανάλυση α, τού θέματος πού θα με οδηγήσει στην ούσια του προβλήματος. Θα προωθήσω την ανάλυσή μου αυτή με τή διατύπωση δυό προτάσεων.

3.1. πρώτη πρόταση: Όταν ο Μάρξ τονίζει τη σημασία της τεχνολογίας, όταν ακόμα άρνεϊται να άποσπαφήνισει τα σημασιολογικά όρια, ή, διαφορετικά, τίς σημασιολογικές διαφορές ανάμεσα στον όρο «παραγωγικές δυνάμεις» και «τεχνολογία», όταν τέλος ο Μάρξ αναγνωρίζει πώς «... ακόμα και μιά ιστορία της θρησκείας πού είναι γραμμένη, χωρίς να λαβαίνει ύπόψη της τήν ύλική βάση της κοινωνίας είναι επίπολα...», δέν προτείνει ως αντίληψη τόν τεχνοοικονομικό υτετερμινισμό, ταυτίζει πολύ αλλά τήν ιστορία με τήν τεχνολογία, θεωρεί τήν τεχνολογία ως πράξη συνισταμένη πράξεων. Θεωρεί τέλος ο Μάρξ τήν τεχνολογία ως πλαίσιο αναφοράς κάθε ανθρώπινης προοπτικής. Εισάγει, θα έλεγα, έναν άλλο όρισμό τής ιστορίας. Καί μαζί με τόν άναορισμό αυτόν προβάλλει ένα σύστημα επιχειρηματολογίας γιά τή μελλοντική έπιστημολογία της αρχαιολογίας, όταν αυτή θα οδηγηθεί σε έρμηνευτικές προσεγγίσεις της πολιτιστικής αλλαγής και μέσα από αυτές σε προσεγγίσεις τών τρόπων ανάπτυξης της ιστορικής διαδικασίας και θα αντιμετώπισει αναγκαστικά άπόψεις πού θα θεωρούν επικίνδυνη τή μετατροπή τού πολιτισμού σε εργαλείο της τεχνολογίας¹⁷. Άπόψεις πού βγάδουν έξω από τόν πολιτισμό τήν τεχνολογία και τή θεωρούμε δομή μέσα στο άνθρωπογενές πολιτιστικό σύστημα, τή θεωρούν ακόμα στοιχείο λειτουργικότητας τών περιοχών της ενεργοποίησης τών χειρωνακτικών ικανοτήτων τών ανθρώπων. Η πρόταση Β προωθεί τόν θέμα με τήν ακόλουθη διατύπωση: ή μελέτη της αρχαίας τεχνολογίας

(από δω και πέρα Α. τε.) ἀποκαλύπτει τρία βασικά στοιχεία συσχετιστικής ένταξης τού άρχαιού άτόμου μέσα στην ιστορική διαδικασία, δηλαδή μέσα στα πλαίσια της παραγωγικής διαδικασίας που προωθεί τη διαμόρφωση τών όρων έξατομικεύσης τού κοινωνικού άτόμου.

α. πρώτο στοιχείο — μέρος της διαδικασίας: ή δυνατότητα τού άτόμου να παρατηρεί, να έρμηνεύει και να αξιοποιεί ή φυσική πληροφορία.

β. δεύτερο στοιχείο — μέρος της διαδικασίας: ή δυνατότητα τού άτόμου να αξιοποιεί ή φυσική ύλη και να τήν έντάσσει σε σκόπια παραγωγικά προγράμματα.

γ. τρίτο στοιχείο — μέρος της διαδικασίας: ή δυνατότητα τού άτόμου να οργανώνει και να άντικειμενικοποιεί τις κοινωνικές σχέσεις πού άναπτύσσονται κατά τήν αξιοποίηση της φυσικής πληροφορίας και της φυσικής ύλης.

4. **άνάλυση β.** Διατύπωση τήν πρόταση Β, για να δηλώσω ότι ούτε οι προτάσεις της παραδοσιακής άρχαιολογίας, ούτε οι προτάσεις της σύγχρονης άξιοποίησης σε όλη του τήν έκταση τό περιεχόμενο της τεχνολογίας. Θέλω να πώ πως οι μεθοδολογίες της ταξινόμησης είτε άναπαοκρινονται στις προϋποθέσεις μιας λογικής κατασκευής, είτε έξαντλούν τις πληροφορίες τού άρχαιολογικού περιεχόμενου, είτε, τέλος, προωθούνται με μία οωσά οργανωμένη συγκρότηση¹⁹ δέν άντιλαμβάνονται τήν τεχνολογία με τις διατάσεις και τήν κοινωνική σημασία πού της δίνει ή μαρξική πρόταση. Αντίθετα τήν υποβαθμίζουν σε μία σειρά άντικειμενικών τών όποιων τις ιδιότητες, στην πιο οωστή έπιστημονική περίπτωση, άναλαμβάνει να άνιχνεύσει με τη μεθοδό της ήλεκτρονικής άνάλυσης ένα στατιστικό πείραμα: τήν έγκλωβίζουν μέσα σε ένα αινιγματικό γράφημα, προσπαθώντας να έγκαταστήσουν μέσω του πειράματος και τών προϊόντων του, μία όνοματολογία σε επίπεδο άναλυτικών έννοιών και κωδικών προτάσεων... Ο L. Binford στο σπουδαίο του άρθρο «Archeology as Anthropology» προσπαθεί μέσα από μία φονξιοαναλιστική λογική να προσεγγίσει τήν τεχνολογία ως σύνολο κατακερματισμένων μικροργανισμών πού ένεργοποιούνται μέσα σε πλαίσια προσδιορισμένα από έπιμέρους λειτουργίες. Έτσι ή τεχνολογία είναι, ή φαίνεται να είναι, ένας πίνακας με κατηγορίες τεχνολογικών (artifacts) πού διακρίνονται ως technomic, sociotechnic και ideotech-

nics. "Αν άναλύσει κανείς αυτόν τόν πίνακα τών τεχνολογικών, θά διαπιστώσει πολύ εύκολα έντονα τά στοιχεία μιας συμβατικής «etic» προσέγγισης, όπου με πολύ άπλό τρόπο και έξυμνο συνάμα, μεταγλωττίζει ή βασική μαρξική πρόταση γιά τή βάση και τό έποικοδόμημα. Έτσι ή τεχνολογία μέσα από τή θεωρητική αυτή έπεξεργασία προκύπτει ως άπλος φορέας συγκεκρεμένης δράσης, στο κοινωνικό-πρακτικό τήν πεδίο και ως άπλη κατηγορία άναλυτική στο πεδίο μιας θεωρητικής συζήτησης²⁰. Σε ένα πολύ πρόσφατο άρθρο του, είκοσι άκριβως χρόνια μετά από τή δημοσίευση τού άρθρου τού Binford, ο D. Miller έκπροσωπώντας, με κάποιο τρόπο, τις έντονες στραυκουραλιστικές τάσεις μέσα στην έγγλέζικη σύγχρονη άρχαιολογία, δέν άποδέχεται τήν τεχνολογία ως παράγωγο της ιστορικής διαδικασίας, άλλα ούτε και παραγωγό της: τήν άντιμετωπίζει ως δομική έκφραση ύλικολοιτιστικών ένότητων, όπου θά μπορούσε κανείς να έντοπίσει «... τις οργανωτικές άρχές τών διαδικασιών τής ανθρωπίνης κατηγοριοποίησης...» και να «... έρμηνεύσει τις άλλαγές τού ύλικού πολιτισμού μέσα στο χρόνο...»²⁰. Μέ τόν τρόπο αυτό δηλώνεται με σαφήνεια ή άρνηση να γίνει δεκτή από τή σύγχρονη έγγλέζικη άρχαιολογία (στο επίπεδο τού μέσου όρου, θά έλεγε να πώ) ή κατάθεση προτάσεων πού θά άντιμετώπιζαν τήν Α.τε. ως σύστημα-διαδικασία, ως παραγωγό συγκεκρεμένων κοινωνικών σχέσεων μέσα στα πλαίσια της ύλικής παραγωγής, μέσα από τις έπιμέρους χρήσεις τών προϊόντων τής κοινωνικής λειτουργίας της.

Ότσοσο τά όρια και ή χαρακτηριστικά αυτού τού μικρού άρθρου δέν έπιτρέπουν τήν άναδρομή σε παλιές ή πρόσφατες προτάσεις σχετικές με τή μελέτη της Α.τε. γι αυτό τό λόγο επανέρχομαι στην πρόταση Β γιά να συνεχίσω τήν άνάλυση.

3.1. Μέ τή διατύπωση τών έπιμέρους στοιχείων α, β, και γ, τής πρότασης Β προωθείται ή άποψη ότι ή τεχνολογία συυσιατά, με τό σύνολο τών πραγμάτων και τών λειτουργιών της, ένα σύνολο συστημικών σχέσεων μεταξύ άνθρώπου και φύσης. Οι σχέσεις αυτές είναι διαλεκτικές και άναπτύσσονται νομοτελειακά, χωρίς όμως ή άνάπτυξη αυτή να άκολουθεί έπιλογές βιολογικού χαρακτήρα, άρα χαράκτηρα ιστορικά άνεξέλεγκτου. Είναι μία άνάπτυξη «φυσικοιστορική». Μία άνάπτυξη δηλαδή πού έξαρτάται

ποσοτικά και ποιοτικά (χρονικά και κοινωνικά) από «... τις πράξεις τών ανθρωπών πού έχουν θέληση και συνείδηση²¹». Γιά να μη συνεχισώ όμως με θεωρητικές άρηρημένες παρατηρήσεις, θά προσπαθώ να άναλύσω τά στοιχεία τής πρότασης Β, πράγμα πού σημαίνει προσπάθεια άνάλυσης μιας σειράς σκέψων σχετικών με τό νόημα και τή σημασία πού έχει ή Α.τε. γιά τήν προσέγγιση και τήν έρμηνεία τών άρχαίων προ-καπιταλιστικών πολιτισμών.

4. **άνάλυση β.** Τό α. στοιχείο τής πρότασης Β άναφέρεται στη δυνατότητα τού άτόμου να παρατηρεί και να αξιοποιεί ή φυσική πληροφορία. Είναι μία δυνατότητα πού χαρακτηρίζει βέβαια τό άτομο σε κάθε ιστορική περίοδο (με μόνη διαφορά πως ή δυνατότητα αυτή είναι δυνατό να διαφοροποιείται άνάλογα με τή μορφή παρέμβασης πού άσκει τό φυσικό περιβάλλον πάνω στα άτομα) άλλα τό στοιχείο α. ύπονοεί τή δυνατότητα πού προκύπτει κατά τήν πρωταρχική ένταξη τού άτόμου στο οικολογικό σύστημα ως στοιχείο συγκεκρεμένης παρέμβασης στις οικολογικές λειτουργίες, μέσω άπλών, άλλα σκόπμων οικονομικών δράσεων, όπως είναι ή τροφοπρομήθεια του παλαιολιθικού σταδίου: τροφωσλλογή, κ.ν.η.χ, ψάρεμα, καρπωσλλογή κλπ... Κατά τήν άνάπτυξη αυτών τών σκόπμων δράσεων άναγκαστικά ό άνθρώπος συνδέεται με ένα δίχτυ πληροφοριών. Πολλές από αυτές τις πληροφορίες βέβαια παραμύθων άλλα άνερμηνευτα έρεθίσματα, συυσιστούν ύποσυυνειδητές άπθώσεις και χρησιμοποιούνται με σχεδόν αυτόματες άναπλάσεις μέσα σε άλλες, καμιά φορά άσχετες δραστηριότητες. Άλλες όμως πληροφορίες και ίσως αυτές πού παράγονται από σημαντικές οικονομικές δράσεις τού άτόμου έρμηνεύονται, άρχειοθεούνται και ύφίστανται άμεσα τή δοκιμασία της μεταποίησης, γιά να χρησιμοποιηθούν στην καθημερινή σκόπιμη δράση. Ένα παράδειγμα θά μπορούσε να είναι ή κατασκευή τού πρώτου ρόπαλο πού βοήθησε τόν άνθρώπο να κατεβάσει ένα καρπό από τό κλαδί ενός δέντρου ή ή κατασκευή τού πρώτου πέτρινου εργαλείου πού έγινε με τήν άπλή άπόκριση της στρωγγυλεμένης άκρης ενός ποταμιού λιθάριου με σκοπό τή χρήση τους στο σκόπωμα ή τό κομμάτισμα ενός θηράματος. Μία σειρά τέτοιων έπαυλαυβανόμενων μεταποιήσεων θά μπορούσαμε να τή θεωρήσουμε ως ένα στάδιο «**πρωτο-**

τεχνολογίας». Την έννοια που δίνει στο στάδιο αυτό θα μπορούσα να την ανάλυσω με τόν ακόλουθο τρόπο: οι εμπειρίες των ανθρώπων που παράγουν τη σχέση άνθρωπος - φύση σε πολύ περιορισμένο πεδίο μπορούν να συγκροτηθούν και να αξιοποιηθούν ως σύνολα μέσω εκμετάλλευσης, γιατί δεν οδηγούν ταυτόχρονα σε ανάλογο, κατάλληλο για μία τέτοια περιγραφή, σύστημα κοινωνικών σχέσεων. Η επανατροφοδότησή τους από την ανθρώπινη δράση δεν είναι συστηματική και πολλές φορές δεν είναι σκόπιμη, έτσι συνιστούν έπιπεδα μνήμη που κομιά φορά έντελως τυχαία περνούν στη χρήση. Τις αδυναμίες αυτές ο Μάρξ τις αντιμετωπίζει περιγράφοντας ακριβώς τη σχέση άτομου και κοινότητας, και πιο ειδικά τη μορφή ιδιοκτησίας, τόν τρόπο πραγματοποίησης της ίδιας ιδιοκτησίας. Ο Μάρξ θεωρεί το άτομο σε μία τέτοια περίπτωση αδύναμο να εκμεταλλεύεται τις προσωπικές του ικανότητες «... το άτομο», σημειώνει ο Μάρξ «δεν μπορεί να εμφανιστεί με την κυριολεκτική του μορφή²². Δεν μπορεί να προωθήσει μέσα από μία οργανωμένη μορφή κοινότητας τις φυσικές πληροφορίες που συλλέγει κατά την τροφοπρομηθευτική του δραστηριότητα. Δεν αναπτύσσει με άλλα λόγια σε όλη την κλίμακα και κοινωνικές του δυνατότητες. Είναι βέβαια το μεμονωμένο αυτό άτομο (σημ. 1. Μεμονωμένο με την έννοια που δίνει ο Μάρξ στην απομόνωση και στην εξατομίκευση. Η απομόνωση είναι αδυναμία άσκησης κυριαρχίας και ελέγχου στο αντικειμενικό περιβάλλον.

Η εξατομίκευση είναι συμπεριφορά πολιτική και σχετίζεται με τη διαδικασία της ιστορίας: Μάρξ 1983, σελ. 130) κατασκευαστής εργαλείων προσαρμοσμών στη χρήση. Είναι δηλαδή κατασκευαστής αντικειμένων που εκφράζουν συγκεκριμένη «δυναμική» εμπειρία και τρόπους οργανωμένης συμπεριφοράς, που βέβαια δεν είναι «κοινωνική», με την έκφραση συγκεκριμένης πολιτικής δραστηριότητας, αλλά είναι ωστόσο συμπεριφορά που σκοπεύει στην αναπαγωγή της ομάδας. Συμπεριφορά που θεμελιώνεται σε μία σκόπιμη και από πριν καθορισμένη εκδήλωση δραστηριότητας. Τη σημασία της τεχνολογίας ως έκφρασης μίας τέτοιας συμπεριφοράς, θεωρημένης μέσα στα πλαίσια σχέσεων και ως εκδήλωση συνολικών δραστηριοτήτων σημειώνει ο S.A. Semenov²³ στην κλασική του ανάλυση της προϊστορι-

κής τεχνολογίας. Στην εισαγωγή της μελέτης του αυτή, που είναι μία ολοκληρωμένη και αρκετά σύνθετη πρόταση για μεθοδολογία μελέτης των λίθινων εργαλείων, δέχεται το συστηματικό χαρακτήρα της τεχνολογίας. Έννοώ το χαρακτήρα που προσπαθώ να περιγράψω στον όρισμό που τυπικά πρότευνα και τόν περιεχόμενο της πρότασης Β, όπου ουσιαστικά τα στοιχεία α, β και γ υπονοούν την αλληλοεπίδραση των φυσικών και κοινωνικών δυνάμεων, ύπνουσιν δηλαδή την αλληλεπίδραση των ύποκειμενικών και αντικειμενικών στοιχείων στη διαδικασία της παραγωγής. Είναι η άποδοξη της αλληλοεπίδρασης που δεν προωθεί μία τεchnο-οικονομοκοντερμινιστική αντίληψη, γιατί ενώ αποδέχεται την προτεραιότητα της φυσικής πληροφορίας, υπογραμμίζει τη σημασία της ανθρώπινης παρατήρησης για την αξιοποίηση της πληροφορίας. Υπογραμμίζει ακόμα την ιστορικότητα της φύσης και του ανθρώπου, όπως αυτό περιγράφεται και νομοιοποιείται, μέσω της εκδήλωσης των σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσά τους. Των σχέσεων εκείνων που καθιστούν συγκεκριμένη, άρα δυναμική την ολότητα της φύσης και την ολότητα του ανθρώπου, και την καθιστούν συγκεκριμένη στο επίπεδο της τεχνολογίας που ουσιαστικά με τα επίμερους στάδια της πραγματοποίησης της το σύνολο των συνθηκών ύπαρξης και της φύσης και του ανθρώπου²⁴. Χωρίς την τεχνολογία η φύση παραμένει έξω από την ιστορική διαδικασία, ένα τοπίο με άποκελκτικά γεωφυσική λειτουργία. Από την άλλη μεριά ο άνθρωπος, χωρίς την τεχνολογία, παραμένει παρασιτικός θεατής αυτού του τοπίου, περιπατητής και άδαης καταγραφείας ανερμηνεύτων φυσικών φαινομένων. Χωρίς γνώση και χωρίς δυνάμη. Ένας άδαης περιπατητής που θα θύμιζε τα λόγια του Β. Brecht «... Μέ την παρατήρηση φτάνεις στη γνώση, αλλά μία κάποια γνώση χρειάζεται για να παρατηρείς. Κι ακόμα: παρατηρεί στραβά όποιος δεν ξέρει τι να τις κάνει τις παρατηρήσεις του. Ο περβολάρης κοιτάει τη μπλιάς του πιο προσεχτικά παρά ο διαβάτης...».

5. ανάλυση γ. Το στοιχείο β της πρότασης Β αναφέρεται σε μία προχωρημένη σχέση ανθρώπων και φύσης, άρα σε μία προχωρημένη φάση τεχνολογικής εξέλιξης. Είναι η φάση κατά την οποία ο άνθρωπος αξιοποιεί τη φυσική πληροφορία και γίνεται «περβολάρης», κατά τόν ποιητι-

κό χαρακτηρισμό του Μπρέχτ. Γίνεται παραγωγός, με άλλα λόγια, και αξιοποιεί τη φυσική πληροφορία μέσω της εξατομίκευσης της φυσικής ύλης. Είναι η φάση, κατά την οποία ο άνθρωπος δημιουργεί σκόπιμα και συστηματικά τις αντικειμενικές συνθήκες της ύπαρξής του. Είναι η φάση που θα επιχειρήσω να την ονομάσω φάση της **συγκεκριμένης τεχνολογίας** (από δω και πέρα Σ.Τ.Ε.). Ως συγκεκριμένη θεωρώ την τεχνολογία εκείνη που δεν αντικειμενικοποιείται στην περιοχή της αρχαιολογικής έρευνας μέσω περιγραφών σχημάτων και λειτουργιών που τη συνιστούν, αλλά μέσω των σχέσεων που παράγει και των συνθηκών που την αναπαράγει. Αναφέρομαι στο στάδιο εκείνο της τεχνολογίας που οι φόρμες και οι λειτουργίες απηχούν συγκεκριμένες παραγωγικές σχέσεις. Τότε που τα τεχνουργήματα: εργαλεία, σκεύη, αρχιτεκτονικές κατασκευές, διακοσμητικές δραστηριότητες, ιδεολογικές πρακτικές απαλλαγμένα από την φονεοιανιστική συμβατικότητα της μιυφορδιακής πρότασης, θα μπορούσαν να είναι «τεχνολογικά», «κοινωνικοτεχνικά» και «ιδεοτεχνικά».

5.1. Χρονολογικά την έναρξη της Σ.Τ.Ε. την τοποθέτω στην αρχή της νεολιθικής οικονομίας. Στην αρχή του παραγωγικού σταδίου δηλαδή. Τότε που η τεχνολογία προοδριζέται όχι μόνο ως προϊόν αξιοποίησης της φυσικής πληροφορίας και ύλης, αλλά και ως προϊόν αντανάκλασης συγκεκριμένων σχέσεων, αναπτύσσονται κάτω από σκόπιμες συλλογικές δραστηριότητες. Κάτω από προγραμματισμένα παραγωγικά προγράμματα. Κατά την άποψή μου το πιο σημαντικό μέγεθος της Σ.Τ.Ε. είναι τα οργανωμένα και μη αρχιτεκτονικά λείψανα. Τα λείψανα αυτά επιβάλλουν δύο είδη αναγνώσεων: α. άμεσες — επίμερους αναγνώσεις (Α.ε.π.) και β. έμμεσες — συνολικές αναγνώσεις (Ε.σ.υ.).

Οι Α.ε.π. αναγνώσεις προωθούν α1 πληροφορίες για την αξιοποίηση της φυσικής ύλης από τα άτομα - μέλη της συγκεκριμένης κοινότητας, μέσω της ανάλυσης των τρόπων και των υλικών δομών και α2 πληροφορίες για την οργάνωση και τη χρήση του χώρου, μέσω της ανάλυσης των χωρορρυθμιστικών αποτυπωμάτων που έντοπιζούν οι ανασκαφικές έρευνες στους αρχαίους οικισμούς... Οι δύο αυτές άμεσες των πληροφοριών α1 και α2 μεταφέρουν τις συγκεκριμένες παρατηρήσεις της έρευ-

νας στην περιοχή της Ε.σ.υ. ανάγνωσης και ενεργοποιούν το μηχανισμό μετατροπής τους σε θεωρητικές προτάσεις που βασικά αναφέρονται στη μετατροπή του φυσικού χώρου σε ανθρωπογενή μέσα από δραστηριότητες που άρχιθετούνται στην περιοχή της Α.ε.π. ανάγνωσης. Έτσι λοιπόν μπορούμε να πούμε ότι οι Ε.σ.υ. αναγνώσεις οδηγούν σε διαπιστώσεις της όλης ή του βαθμού μετατροπής του φυσικού χώρου σε συγκεκριμένη ολότητα. Αυτή ακριβώς η μετατροπή απαιτεί την εγκατάσταση συσχετισμών χώρου και κοινότητας, στο επίπεδο των παραγωγικών στοιχείων του πρώτου και των οικονομικών προγραμμάτων της δεύτερης. Οι συσχετισμοί αυτοί θέβαια δεν πρέπει να αξιοποιούνται στην έρευνα μόνο για την αποδελτίωση κατασκευαστικών πραγματοποιήσεων, αλλά και για την κατασκευή υποθετικών προτάσεων που άφουρον την εξατομικευση χώρου και κοινότητας, την ένταξη τους, με άλλα λόγια, στα πλαίσια της ιστορικής διαδικασίας. Βασικό στοιχείο για την κατασκευή αυτών των προτάσεων είναι οι απόψεις που σχετίζονται με την οργάνωση του χώρου και τη χρήση που προωθείται μέσα από την οργάνωση αυτή. Οι απόψεις αυτές θεμελιώνονται άποκλειστικά σε δυο «άρχες». Η πρώτη αφορά την κατανομή των κινητών εύρημάτων μέσα στις κατασκευές τις αρχιτεκτονικές και η δεύτερη την ανάπτυξη των κατασκευών αυτών στα πλαίσια του κατοικημένου χώρου μέσα από μια συγκεκριμένη προοπτική της σωστής κατανάλωσης του κοινοτικού χώρου. Η σχετική με την πρώτη άρχη άποψη μπορεί να μάς οδηγήσει «...στην κατανόηση του ρόλου της κοινωνικής οργάνωσης και του μηχανισμού της ανταλλαγής»²⁵, χωρίς θέβαια να συμπεράνουμε τη χρήση προτύπων για την κατανομή αυτή, αλλά την ανάπτυξη του θ στοιχείου της πρότασης Β. Δηλαδή την ανάπτυξη της συγκεκριμένης τεχνολογίας που οδηγεί σε κατανομές μέσα στο χώρο ανάλογα με κοινωνικές σχέσεις και τις ενδεχόμενες κοινωνικές αντιθέσεις που προκύπτουν από αυτές. Είναι μία άποψη που μάς άποκαλύπτει τη διαλεκτική του ίδιου του χώρου του ανθρωπογενούς που εκδηλώνεται ως σύνολο οικονομικών επιλογών στο πεδίο της Σ.τε. Η δεύτερη άποψη αφορά ένα μηχανισμό που λειτουργεί αυτόματα (βρίσκεται άρα σε συστημική σχέση με την οργάνωμένη δραστηριότητα του οικισμού) κά-

θε φορά που κάτω από τις ανάγκες της παραγωγής προστίθεται η διαφοροποίηση ποσοτικά μία αρχιτεκτονική κατασκευή. Το μηχανισμό αυτόν τον ονόμασα **άρχη του ελάχιστου χωρικού διαιρέτη** (σημ. 2. Αναφέρουμε σε μία σειρά άρθρων σχετικών με το χώρο που ετοιμάζονται για να τυπωθούν, για να αποτελέσουν έγχειριδίο προϊστορικής αρχαιολογίας για πανεπιστημιακούς φοιτητές). Η άρχη αυτή έγκραβιστά κατά την περίοδο της Σ.τε. τη λογική της σωστής ανάπτυξης των κατασκευών σε σχέση με τη δραστηριοποίηση των άτόμων του κοινωνικού σχηματισμού²⁶. Και τις δύο αυτές απόψεις ώστόσο δε θά ήθελα να τις εντάξω μέσα στις θεωρίες που συσχετίζει με παρόμοια θέματα ο Clarke (D. Clarke: 1977: Spatial formation in archaeology: στο *Bιβλίο Spatial Archaeology*, έκ. D. Clarke). Οι θεωρίες αυτές είναι: α. ανθρωπολογική θεωρία του χώρου, β. οικονομική θεωρία του χώρου, γ. κοινωνικοφυσική θεωρία και δ. στατιστική θεωρία. Πιστεύω πως το θέμα του χώρου, συσχετισμένο με τη συγκεκριμένη τεχνολογία δεν αντιμετώπιζεται με θεωρίες «etic» προσέγγισης. Γίνεται πιο άπλο και πιο ένδιαφέρον, όταν προβληθεί στους μηχανισμούς της ιδιοκτησίας, όποια μορφή και άν έχει αυτή. Ενωώ με όποιο τρόπο και άν πραγματοποιείται μία και η ένότητά της αναφέρεται στο συγκεκριμένο τρόπο παραγωγής. Ένότητά που την νομιμοποιεί ως ιστορική σχέση, ως εξατομικευμένο πολιτιστικό φαινόμενο αυτός ο ίδιος ο τρόπος παραγωγής. Η όμοιομορφία των νεολιθικών σπιτιών π.χ. δεν προκύπτει από κάποιο δεδομένο πρότυπο. Η προσέγγισή τους σε ένα περίπου κοινό μέγεθος και η χρήση όμοιων υλικών αντίστοιχει στην όμοιομορφη κατανομή δυνατοτήτων, στην έλλειψη καταμερισμού της δουλειάς και κοινωνικών αντιθέσεων.

5.2. Το δεύτερο μέγεθος της συγκεκριμένης τεχνολογίας είναι οι κινητές κατασκευές: τά εργαλεία, τά σκεύη και τά κοσμήματα. Δέ θά επιχειρήσω να προχωρήσω σε λεπτομερές αναλύσεις για τό θέμα αυτό. Όυτε θά προχωρήσω σε περιγραφές των προσεγγίσεων που ισχύουν αυτή τη στιγμή στο χώρο της αρχαιολογικής έρευνας. Είναι άρκετο να πώ πως η κεραμική και τά εργαλεία τροφοδοτούν κατά 95% τις μελέτες της σύγχρονης αρχαιολογίας, όπως εξαλλου και της παραδοσιακής. Θά προσπαθήσω, όπως έκανα και στην

περίπτωση του πρώτου μεγέθους της Σ.τε., να εντάξω τις κινητές κατασκευές στην περιοχή της τεχνολογίας αυτής. Νά έξηγησω δηλαδή τό πως αντίλαμβάνομαι τη σημασία της δυνατοτήτας του προκαπιταλιστικού άτόμου να αξιοποιεί τη φυσική ύλη στην περιοχή της κατασκευής των κινητών αντικειμένων. Η πρώτη παρατήρηση που θά ήθελα να κάνω είναι πως έπιμονα συνηθίζεται να διακρίνεται η τεχνική όλη των τεχνολογία. Θά συμφωνώσα με την καταγωγή αυτής της διακρίσεως, για τί πιστεύω πως μία τέτοια αντιμετώπιση της τεχνολογίας τείνει να διαχωρίσει τη μορφή (τεχνική) από τό περιεχόμενο (τεχνολογία) μέσω των όποιων μορφολογικών και λειτουργικών κάθε παραγωγική δραστηριότητα του ανθρωπου - μέλους της προκαπιταλιστικής κοινότητας. Αυτός ο διαχωρισμός οδηγεί σε μεθοδολογικές έπιλογές φορμαλιστικές που έπιβάλλουν αναλύσεις συτυλιστικές άποδέχονται τη νομοτελειακά αναμενόμενη διαφοροποίηση και άνασκεινται σε πειραματικές αναλύσεις που αναζητούν την έρμηνεία σε συσχετισμούς ποσοτικών ιδιοτήτων. Δυσκολεύομαι πολύ να δεχτώ πως χωρίς αυτού του είδους τις αναλύσεις δεν είναι δυνατό να αναπτυχθούν υποθέσεις έργασιας μέσα στα πλαίσια της αρχαιολογικής θεωρίας²⁷. Αντίθετα μάάλιστα, μέσα από την ένοπιση της μορφής και τό περιεχόμενου θά άποδεσμευτούν οι θεωρητικές δυνατοτήτες της αρχαιολογίας. Όταν η τεχνολογία καλύψει ως περιγραφική και αναλυτική κατηγορία τό σύνολο των τεχνολογημάτων και η προσέγγιση του αντίστοιχου υλικού προχωρήσει μέσα από τις έκτιμήσεις που προτείνει τό θ στοιχείο της πρότασης Β, τό αντιμετώπισει δηλαδή ως άξιοποίηση της φυσικής ύλης με τη βοήθεια της έρμηνευμένης και άξιοποιημένης πληροφορίας, τότε οι προοπτικές της έρευνας αλλάζουσα. Είναι δύσκολο να άπομακρύνουμε μέσα σε μία τέτοια αναλυτική συζήτηση την άξιοποιημένη ύλη «έν όνόματι» της φόρμας ή των ποσοτικών ιδιοτήτων της από τό φυσικοιστορικό της περιβάλλον. Άν έπιμένουμε να κάνουμε κάτι τέτοιο, η άξιοποιημένη φυσική ύλη, η συνολική τεχνολογική έκφραση του ανθρωπου δηλαδή θά χάσει την ολότητά της, τό ουσιαστικό στοιχείο που τη συσχετίζει με τις συνθήκες της ύπαρξής της. Δέν άμφιβάλλω καθόλου για τη σημασία της παρατήρησης που έπιμένει και λέει πως η άξιοποιημένη, μέσω της

φυσικής πληροφορίας, φυσική ύλη δεν υποστασιοποιείται μόνο ως αξιόκο προϊόν, ως προϊόν δηλαδή μιας συγκεκριμένης κοινωνικής εργασίας, αλλά και ως χρηστικό προϊόν, ως προϊόν που συσχετίζεται με μία συγκεκριμένη χρήση ή ακόμα μία σειρά χρήσεων. Με την έννοια αυτή η τεχνική αναφέρεται στην άξια, άρα δεν εξαντλεί τα δεδομένα, ενώ η τεχνολογία περιλαμβάνει στις εκτιμητικές της και τη χρήση, καλύπτει δηλαδή όλο τον κατάλογο των κοινωνικών σχέσεων που παράγει κάθε στιγμή ή ανθρώπινη δραστηριότητα. Το νόημα λοιπόν τού θ στοιχείου της πρότασης Β είναι να αποδίνεται κατά την έρευνα πλήρες τού κοινωνικού νόημα των τεχνοπραγμάτων, από τού πρώιμο εφευρόδημα της πέτρας μέχρι την κατασκευή της περίτεχνης μίνας τού μεταλλείου. Ο D. Clarke δέχεται πως για τού αρχαιολόγο τ τα τεχνοπράγματα και τ συμπροζόμενα τους είναι γεγονότα²⁸. Στην πρόταση αυτή θά ήθελα να στηρίξω τη δεύτερη παρατήρησή μου για τ κινητά τεχνοπράγματα της συγκεκριμένης τεχνολογίας. Θά ήθελα ιδιαίτερα να συσχετιστώ με τη διαλεκτική λογική την έννοια τού «γεγονότος» με την έννοια τού τεχνοπράγματος. Ένας τέτοιος συσχετισμός σημαίνει πως τ τεχνοπράγμα ως γεγονός, ως τελεσμένη δηλαδή ιστορική πράξη ύπνοιο τ μεθοδική δραστηριοποίηση τού ανθρώπου κάτω από την πίεση της ανάγκης της συγκεκριμένης ανάγκης. Ύπνοιοι ακόμα τ συνειδητοποίηση τού μέσω ενός πλέγματος παραγωγικών προγραμμάτων που προωθούν την οικονομική αποκαδικοποίηση τών στοιχείων της φύσης. Με τ λογική αυτή έσπερνούμε την τυπικότητα τού τεχνολογικού φαινομένου που ως σύνολο ποσοτικών ιδιοτήτων αναλύεται και συνιστά τ τεχνοπράγμα: αναπαριστάνουμε την παραγωγική πράξη που από τη μία μεριά άπαιτεί την άξιοποίηση της φυσικής ύλης, μέσω της φυσικής πληροφορίας, και από την άλλη προσδιορίζει τς διαστάσεις τού κοινωνικού χώρου ύποδοχής τών αποτελεσμάτων αυτών τών άξιοποιήσεων. Ο χώρος αυτός συνιστά μέσα στά πλαίσια της τεχνολογίας σχέσεις πραγμάτων και πράξεων, προϊόντων δηλαδή και κατανομών. Άρα συνιστά την προβολή τών παραγωγικών σχέσεων μέσω στήν κοινότητα και αντανακλά την παρέμβαση τού καταμερισμού της δουλειάς, συσχετισμένου με την ειδικευση. Τό τεχνοπράγμα έπομένως ως φορέας συγκεκριμέ-

νης έργασιακής διαδικασίας, άποτελεί πηγή πληροφοριών σχετικών με την κοινωνικοποίηση κάθε οικονομικής πράξης. Έτσι μόνο τοποθετείται στη βάση τού τρόπου παραγωγής και ύποκαθιστά ως όρολογία τς παραγωγικές δυνάμεις. Γιατί ή διαλεκτική προσέγγιση τών κινητών τεχνοπραγμάτων μέσω άποκαλύπτει σε πού προχωρημένο βαθμό, από όσο οι άρχιτεχνονικόνες κατασκευές, την αυτοάξιοποίηση τού άρχαίου άτόμου μέσω στού οικουστύημα.

6. άνάλυση δ. Θά τελειώσω με μία σύντομη άνάλυση τού γ στοιχείου της πρότασης Β που αναφέρεται στη δυνατότητα τού άτόμου να οργανώνει και να άντικειμενικοποιεί τς κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται κατά την άξιοποίηση της φυσικής πληροφορίας και της φυσικής ύλης. Κατά την άνάπτυξη της παραγωγής, άρα κατά την άξιοποίηση κάθε τεχνολογικής πληροφορίας και κάθε τεχνολογικής δυνατότητας, με άλλα λόγια κατά την άξιοποίηση της πληροφορίας και της ύλης τού φυσικού περιβάλλοντος, αναπτύσσονται συγκεκριμένες σχέσεις κοινωνικές, (σημ. 3. Οι άναγνώστες τού Μάρξ, αλλά και κάθε θιβίλιου ή άρθρου που γράφεται στά πλαίσια της μαρξιστικής φιλοσοφίας θά γνωρίζουν άσφαλώς τήν πιο άξισημη πρόταση τού Μάρξ τή σχετική με τή δημιουργία τών παραγωγικών σχέσεων, τήν έξάρτησή τους από την παραγωγική διαδικασία και τήν έπιδραση πού άσκούν σ' αυτήν. Γι' αυτό τό λόγο μεταφέρω έδώ μόνο τήν παραπομπή και όχι τό ίδιο τό άπόσπασμα²⁹). Οι σχέσεις αυτές κατά τήν περίοδο της πρωτοτεχνολογίας είναι βιοκοινωνικές. Είναι σχέσεις πού διαμορφώνονται ποσοτικά κατά τήν έπιβίωση της προσπάθεια τού ανθρώπου. Γι' αυτό άκριβώς τό λόγο έχουν έγγενεις άδυναμίες, όσον άφορά στη διαμόρφωσή τους και στήν ένταξη τους σε μία καθορισμένη άπόσταση από τήν ανθρώπινη κοινωνική συνείδηση. Είναι ή περίοδος κατά τήν όποια ο άνθρωπος άντιλαμβάνεται τή σχέση τού με τ μέλη της ομάδας, της κυνηγητικής ή της συλλεκτικής, ως σχέση άθροιστική και όχι ασυμμητική. Τήν άντιλαμβάνεται ως δεδομένη, μόνιμη και πεπερασμένη. Όπαιοδήποτέ άλλαγή της τήν έννοιας ως έλάτωση ή αύξηση τού άθροισματος πού τήν συνιστά. Είναι μία άντίληψη πού δέν έπιτρέπει στό χρηστή της πρωτοτεχνολογίας να παρατηρήσει τς σχέσεις πού διαμορφώνονται μέσα στην ομάδα τού ως κοινωνικοποιημέ-

νη ένέργεια και μεταφερμένη από τήν περιοχή δράσης τών παραγωγικών δυνάμεων (: με άλλα λόγια: από τήν περιοχή δράσης της προγραμματισμένης τροφιοπρομήθειας) στην περιοχή δράσης της κατανομής και της κατανάλωσης. Έπομένως ή περίοδος της πρωτοτεχνολογίας άρτάει και αναπαράγει σχέσεις μη άντικειμενικοποιημένες, μη ιεραρχικές σχέσεις πού δέ διαφοροποιούνται μέσω δεδομένου κοινωνικού χρόνου, δέν είναι δυνατό να οργανωθούν με βάση συγκεκριμένο πρότυπο και τέλος δέν είναι δυνατό να κατανεμηθούν στό χώρο. Αυτή άκριβώς τή σχέση περιγράφει ο Μάρξ, όταν λέει: «... Αυτό πού είναι τ άτομα εξαρτάται από τς ύλικές συνθήκες πού καθορίζουν τήν παραγωγή τους...»³⁰. Οι χρήστες της πρωτοτεχνολογίας και οι σχέσεις πού παράγουν με τ ζωή τους είναι όπως ή άγρια φύση, τ άνοργάνωτο φυσικό περιβάλλον, έρμαια τού θεικού ήλιου και της ύγρασίας, και μία μυστική, έσωτερικής νομοτέλειας πού δέν έλέγχεται, δέ μετατρέπεται. Σε μία τέτοια φάση τών σχέσεων θά πρέπει να δεχτούμε τήν κοινωνικότητα τού ανθρώπου ως έντοικτώδη έκδήλωση³¹, ως πάγια αίσθηση τού ότι δέν είναι μόνάχος, «κι όταν άκόμα άσכולούμαι με μία έπιστημονική δουλειά» γράφει ο Μάρξ «μία δραστηριότητα πού σπάνια τήν κάνω με άλλους μαζί, διεκπεραιώω μία κοινωνική πράξη, γιατί είναι ανθρώπινη... όλη μου ή ύπαρξη είναι μία κοινωνική δραστηριότητα»³².

Η βασική μετατροπή τών σχέσεων αυτών άρχίζει με τήν εισαγωγή της συγκεκριμένης τεχνολογίας και όλοκληρώνεται με τό πέραςμα από τήν πρωτογενή ίσοκατανομηκή κοινότητα στην κοινωνία τού δουλοκτητικού τρόπου παραγωγής. Με τό πέραςμα από τήν προϊστορία στην 'Ιστορία. Μία πυρηνική διαφοροποίηση τών σχέσεων πού προκύπτει από έναν πρωτογενή καταμερισμό της δουλειάς συμβαίνει μέσω στά πλαίσια της οικογένειας, όταν τ μέλη της γίνονται κατασκευαστές τών τεχνοπραγμάτων (κινητών και μη) τής συγκεκριμένης τεχνολογίας. Χωρίς αυτό να σημαίνει πως άναπτύσσονται συσχετισμοί άνάμεσα στις παραγωγικές σχέσεις και στις σχέσεις συγγένειας. Χωρίς δηλαδή να δεχόμαστε πως τήν περίοδο αυτή ή οικονομική διαδικασία άντιμετωπίζεται μέσω από προσωπικές όμακίμους δεσμών, άρα συναισθηματικών τοποθετήσεων. Οι σύνθετες κατασκευαστικές διαδικα-

οίες επιβάλλουν αρχικά τις πρώτες σκόπιμες μικροδραστηριότητες που ως φορείς τους ορίζονται με απόφαση της πρωτοκοινωνίας συγκεκριμένα άτομα.

Βάση για την καταμερισμένη αυτή δραστηριότητα είναι η ηλικία, το φύλο και η φυσική κατάσταση. Αυτός ο καταμερισμός βεβαίως παραμένει κατασκευαστικός. Προκύπτει δηλαδή από τις ανάγκες ολοκλήρωσης των φράσεων κατασκευής ενός τεχνοπράγματος. Δεν πρέπει να υποθέσουμε πως αναπτύσσεται κάτω από την πίεση μιας αναγκαίας μζικής παραγωγής, αλλά ούτε και ως βελτιωμένη τεχνολογική δραστηριότητα, στηριγμένη στην αξιοποίηση του περισσεύματος. Θέλω να πω πως ούτε οι τρόποι κατασκευής κωδικοποιούνται με τη βέλτεια της κοινότητας από τα πρώτα στάδια της συγκεκριμένης τεχνολογίας για μία πιο μζική, γρήγορη και τυποποιημένη παραγωγή τεχνοπραγμάτων, αλλά ούτε και οι χρήσεις σχετίζονται με πάγια κοινωνικά πρότυπα, παράγοντας συγκεκριμένης παραγωγής και διατροφικής συμπεριφοράς. Δεν μπορούμε έτσι να υποθέσουμε την ανάπτυξη της ειδικεύσεως από τόσο νωρίς, γιατί θα είμασταν υποχρεωμένοι να δεχτούμε και την ανάπτυξη πρωτογενών διαστρωματώσεων¹¹. Αοραλώς θα εκδηλώθηκαν από αυτό το στάδιο της τεχνολογίας περιορισμένες εξειδικεύσεις που ίσως να τις απαιτούσαν τεχνολογικοί τομείς με δύσκολη κατασκευαστική ανάπτυξη¹². Η παραγωγική όμως διαδικασία που προκαλεί την ανατροπή των παραδοσιακών σχέσεων της πρωτοτεχνολογίας και της συγκεκριμένης τεχνολογίας είναι αυτή που επιβάλλεται με την εισαγωγή των μετάλλων, την ποσοτική και ποιοτική αλλαγή των παραγωγικών δυναμικών και την εγκατάσταση της **τεχνολογίας των αντιθέσεων**. Με το χαρακτηρισμό αυτό που προτείνω αναφέρομαι στην τεχνολογία που θα σταθεροποιήσει την ειδικεύση, θα προωθήσει τους καταμερισμούς, θα ενισχύσει την κεντρική εξουσία, θα επιβάλει κοινωνικές διαρθρώσεις, θα εισαγάγει τελικά το δουλοκτητικό τρόπο παραγωγής και θα προωθεί κάθε φορά, μέσω των παραγωγικών σχέσεων που επιβάλλει ο τρόπος αυτός της παραγωγής, τους έκουγχρονισμούς των ρυθμών αξιοποίησης της φυσικής πληροφορίας και της φυσικής ύλης. Με τη διαφορά που τώρα η φύση μέσα από τους θεομούς της ιδιοκτησίας και τη διαδικασία της έμπο-

ρευματικής εκμετάλλευσης μετατρέπεται σε οαφή και συγκεκριμένη παραγωγική δύναμη, δεν είναι πιά το άγρια γενναϊόδωρο φυσικό τοπίο των παλαιολιθικών κυνηγών ή των πρωτοπύρων παραγωγών της νεολιθικής οικονομίας. Έτσι η πληροφορία δεν είναι φυσική, είναι κοινωνική. Και αν δεχτούμε ακόμα σε όλη της την έκταση την πρόταση του Π. Άντερσον ότι η τεχνική μένει άπληκη και άγροτική προέλευσης μέχρι τα κλασικά χρόνια, και ότι «η κλίμακα των συνηθισμένων άστικών έμπορευμάτων δεν επέκτάθηκε πολύ πέρα από τα προϊόντα της ύφαντουργίας, της κεραμικής, της έπιπλαποιίας και της ύαλουργίας¹³», πρέπει να υποστηρίξουμε πως όλες αυτές οι δραστηριότητες έμειναν περιορισμένες, γιατί έφθαναν να αναπαράγουν με τα οικονομικά του μεγέθου διοχτεύσαν στην αγορά τις δεδομένες παραγωγικές σχέσεις που επέβαλλε ο τρόπος παραγωγής. Η τεχνολογία δηλαδή των αντιθέσεων άκούσει τις ποιοτικές της παρεμβάσεις όση έκτακτικότητα και αν της άποδίδουμε. Λειτουργούσε δηλαδή, «έν όνόματι» των τάξεων που την προφοδοτούσε και της ιδιοκτησίας που έζητηρετούσε, ως καταλύτης. Άποδομους δυνάμεις που άποδιοργάνωναν ανά σιγά την άτομική παρέμβαση στο θάσιλευ των ζώνων και των φυτών, και τις άντικαθίστουσε με την πολιτική συμπεριφορά της όργανωμένης κοινότητας. Όσο γιά την ύλη που άντικειμενοποιείται στην τεχνολογία των αντιθέσεων άποκαλύπτεται ως παραγωγική δύναμη συγκεκριμένη, ως έργαλειό άλάνθαστο στα χέρια της τεχνικής και της έξουσίας. Είναι ή ύλη που έγκαθιστά την ύποτέλεια και την εκμετάλλευση στο έπιπεδο των σχέσεων, μετατρέπει την πολιτιστική διαδικασία, προσδιορίζει τα όρια της θρησκείας, μορφοποιεί τους θεούς και τους δεσπότες. Είναι ή ύλη που επικαλείται την άρωγή της προόδου, γιάτι θεσμοποιεί την ψευδοδιαλεκτική του πολέμου και έμπορευματοποιεί τις πράξεις της ειρήνης.

Όλα η πληροφορία με την τεχνολογία των αντιθέσεων παίρνουν άλλα όνόματα και περνούν στις λεπτομέρειες της ζωής, στις έπιφανείς της άνθρώπινης σάρκας, στα σόσιμα στα της διάνοσης. Αύτη η διαφοροποίηση άναζητούμε με τη σπουδή της άρχαίας τεχνολογίας. Δεν άναζητούμε τη ματαιότητα της φόρμας, αλλά την άιώνιότητα της διαλεκτικής στην άνθρώπινη πράξη.

Σημειώσεις - Βιβλιογραφία

1. C. Renfrew: 1982: Explanation revised στο Βιβλίο Theory and Explanation in archaeology έκδ. C. Renfrew - M.J. Rowlands
2. P.J. Watson A.S. Leblanc, L.C. Redman: 1971: Explanation in Archaeology: an explicitly scientific approach
3. K. Hempel: 1948: Studies in the logic of explanation, philosophy of science
4. L. Binford: 1981: Bones, ancient men and modern myths
5. Β. Κάλρας: 1983
6. L. Binford: 1982: Objectivity - Explanation - Archaeology
7. I. Lakatos: 1970: Falsification and the methodology of scientific research programmes
8. J. Friedman - M.J. Rowlands: 1978: The evolution of social system
9. J. Gierdahl - M.J. Rowlands: 1982: Materialism and socio-economic process εκ. στο Βιβλίο Ranking, resource and exchange. έκδ. C. Renfrew - S. Shennan
10. L. Althusser - E. Balibar: 1970: Reading Capital
11. M. Harris: 1968: The Rise of anthropological theory
12. R. Rappaport: 1968: Pigs of the ancestors και C. Renfrew: 1982: Explanation revisited στο Theory and explanation in Archaeology
13. T. Kuhn: 'Η δομή των έπιστημονικών έναστάσεων 1981 και I. Lakatos: 1970
14. M. Leone: 1982: Child's offspring στο Symbolic and structural archaeology εκ J. Hodder
15. J.C. Gardin: 1981: Archaeological constructs: an aspect of the theoretical archaeology
16. L. White: 1959: The evolution of culture
17. M. Maruyama: 1978: Cultures of the futures
18. Κ. Κωστακίης: 1983: Κεραμική τεχνολογία και κεραμική διαστρωμάτωση
19. L. Binford: 1962: Archaeology as Anthropology στο Βιβλίο An archaeological perspective. εκ. θ ίδιος
20. D. Miller: 1982: Artifacts as products of human categorisation processes στο Βιβλίο Symbolic and structural archaeology εκ J. Hodder
21. Οι άόσεις της μαρξιστικής φιλοσοφίας της Ακαδημίας Επιστημών της ΕΣΣΔ. Ινστιτούτο φιλοσοφίας Μετάφραση του Γ. Ίμβριστη, 1910
22. Κ. Μαρξ: 1983: Προκαπιταλιστικοί οικονομικοί σχηματισμοί. Μετ. Θ. Κολοσιπτης
23. S.A. Semenov: 1976: Prehistoric technology
24. M.M. Ροζεντάλ: 1962: Αρχές διαλεκτικής λογικής
25. J. Hodder: 1978: Social organisation and human interaction: the development of some tentative hypothesis in terms of material culture
26. R. Eisa: 1982: A study of neolithic architecture of Thessaly, άόσος άατηρή και Abr. Persichis: 1981: An approach to the typology of the community μεταφρασμένο από τα ρωτικά
27. H. Hodges: 1971: Artifacts
28. D. Clarke: 1968: Analytical archaeology
29. Κ. Μαρξ: 1974: Grundrisse der Kritik der politischen Ökonomie
30. Κ. Μαρξ - F. Engels: Γερμανική ιδεολογία. Χωρίς χρονολογία
31. R. Firth: 1975: The sceptical anthropologist? Στο Βιβλίο Marxist analysis and social anthropology? έκδ. M. Bloch
32. Κ. Μαρξ: 1974: Χειρόγραφο του 1844
33. Y. Semyonov: 1982: Stadal types of Community, στο Soviet ethnographic Studies (SES) 1. Community and its types
34. Κ. Κωστακίης: 1983
35. Π. Άντερσον: 1974: Από την άρχαιότητα στο φεουδαρχείο